

Це може пояснюватися запровадженням режиму ІТ, який ґрунтується на плаваючому курсоутворенні, завдяки чому під час коронакризи у 2020 році вдалося уникнути стрімкої девальвації, характерної для попередніх кризових періодів. Також режим ІТ сприяв стабілізації курсових очікувань та зниженню їх ролі у формуванні цін. Найвищі оцінки щодо впливу зміни курсу на вихідні ціни підприємств (фактор зазначали як важливий 60-70% підприємств) до моменту введення режиму ІТ спостерігалися під час курсових криз – у 2008-2009 та 2014-2015 роках. В останні два роки такі оцінки коливалися на рівні 40–50%.

Чинники попиту відіграють незначну роль (хоча скорочення попиту відіграватиме відчутнішу роль у прийнятті рішень про зниження цін, ніж поживлення попиту – у рішеннях про підвищення цін). Очікуваною також була асиметричність реакції на посилення та послаблення цих чинників – підприємства більше реагують на зростання витрат, ніж на їх зниження. Це, зокрема, узгоджується з результатами інших досліджень [7], у яких встановлено, що ефект перенесення внаслідок девальвації є більшим, ніж у разі ревальвації.

Список використаних джерел:

1. Kehoeab P., Midrigan V. Prices are sticky after all. *Journal of Monetary Economics*. 2015. Vol. 75, P. 35-53.
2. Nakamura E., Steinsson J. Price rigidity: microeconomic evidence and macroeconomic implications. *Annual Review of Economics*. 2013. Vol. 5, P. 133-163.
3. Klenow P., Malin B. Microeconomic Evidence on Price-Setting (chapter 6). *Handbook of Monetary Economics*. 2010. Vol. 3. P. 231-284.
4. Cavallo A. Scraped Data and Sticky Prices. *The Review of Economics and Statistics*. 2018. Vol. 100. Issue 1. P. 105-119.
5. Antonova A. Price-Setting in Ukraine: Evidence from Online Prices. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. 2019. Issue 248. P. 4-10.
6. Ділові очікування підприємств України: II квартал 2021 року. *Департамент статистики та звітності*. 2021. Вип. 2 (62). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2021-Q2.pdf?v=4. (дата звернення: 18.10.2021).
7. Faryna O. Nonlinear Exchange Rate Pass-Through to Domestic Prices in Ukraine. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. 2016. Issue 236. P. 30-42.

ПЕРЕДУМОВИ ТА РІВЕНЬ ТІНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Ткач С. М., канд. екон. наук, с.н.с. відділу просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»

За останні роки рівень тіньової економіки складає понад чверть ВВП України (24 і 27% у 2019 і 2020 роках відповідно). На початку епідемії COVID-19 (січень-березень 2020 року) цей показник досягнув 38% [3]. Збільшення рівня тінізації в нових умовах та тотальної невизначеності є цілком природним явищем для бізнесу, який прагнув у будь-який спосіб мінімізувати втрати своїх

ресурсів. Це негативно впливає на фінансово-економічну безпеку країни. Міжнародні та вітчизняні експерти [8] зазначають, що туризм належить до тих сфер, в яких рівень тінізації є перманентно високим. В Україні станом на 2019 рік нараховувалося понад 4,6 тис. суб'єктів туристичної діяльності, які обслуговували понад 6,1 млн. туристів. У кризовий період (2020 рік) кількість туристів скоротилася у 2,7 раза і становила понад 2,3 млн. туристів. Серед усіх суб'єктів господарювання сфери туризму 88,7% [4] – це малі підприємства, які особливо чутливі до умов бізнес середовища і зазвичай формують тіньовий сектор.

Наші розрахунки рівня тіньової економіки за методом збиткових підприємств [5] сфери «Тимчасове розміщування й організація харчування» в доепідеміологічний період засвідчують, що він був нижчим, аніж загалом в Україні (рис. 1). Окрім того, у 2019 році, порівняно з 2018 роком, спостерігалось зменшення рівня тінізації у цій сфері по 12 областях України (особливо у Херсонській, Чернігівській і Волинській областях). Водночас, у такій ж кількості областей у 2019 році, порівняно з попереднім роком, питома вага підприємств, які здійснювали свою діяльність нелегально, зросла (серед них є лідери за кількістю туристів в Україні: Одеська, Львівська, Івано-Франківська, Миколаївська області).

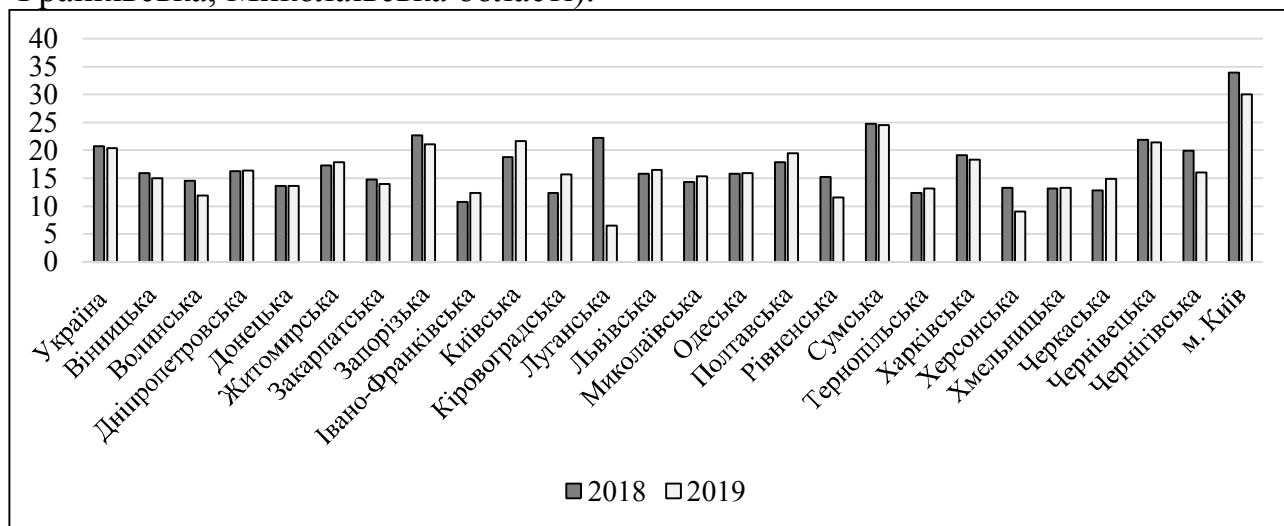

Рис. 1. Рівень тіньової економіки сфери туристичних послуг (ВЕД «Тимчасове розміщування й організація харчування») у 2018-2019 роках

*Джерело: розраховано за даними [1;2; 4; 6]

Суб'єкти господарювання туристично-рекреаційної сфери задля мінімізації своїх витрат використовують такі нелегальні форми: тіньовий оборот фінансового капіталу; ухилення суб'єктів господарювання від сплати податків; функціонування нелегальних туристичних фірм; тіньова зайнятість; незаконне виробництво та реалізація в туристичній галузі товарів, робіт та послуг тощо [7].

Узагальнюючи портрет тих, хто здійснює туристичну діяльність в Україні, встановлено, що це жінки, ФОП, часто без вищої чи середньої спеціальної освіти у сфері туризму, віком старше 30 років. Загалом вищу чи середню спеціальну освіту у сфері туризму мають 40,1% штатних працівників юридичних осіб і 21,2% – фізичних осіб-підприємців. Можна припустити, що

брак професійних знань працівників через відсутність відповідної освіти може слугувати причиною низького рівня їх обізнаності в законодавстві, що регулює діяльність туризму. Як наслідок, через незнання усіх можливостей та специфіки діяльності суб'єкти господарювання воліють працювати за тіньовими схемами, а не легально.

Питання морально-етичних цінностей, економічної та громадської культури є одним з центральних у проблемі детінізації не лише сфери туризму, але й загалом в Україні. Однак, вона має дві сторони. З одного боку є платники податків, які не хочуть обліковувати свої доходи, шукаючи легкі шляхи наживи, і уникають відповідальності за свої дії. З іншого боку, є розпорядники коштів платників податків, які, маючи такий ж набір морально-етичних цінностей, як перші, недобросовісно використовують ці кошти, проте в значно більших масштабах. Як наслідок, виникає недовіра як законослухняних, так і незаконслухняних платників податків до державних інституцій і в подальшому демотивує вести свій бізнес відкрито. Також тут доречно зазначити, що відсутність ефективної системи контролю та покарання з боку держави за неофіційне працевлаштування, несплату податків також формує низький рівень платіжної дисципліни у громадян.

Значно посилює тінізацію сфери туризму невикористання суб'єктами господарювання безготівкових форм оплати. Згідно з нормами вітчизняного законодавства, реєстратори розрахункових операцій можуть не застосовуватися платниками єдиного податку першої групи. Однак досить часто підприємці спекулюють цим питанням задля можливості не обліковувати виручені кошти. Наявні покарання, передбачені вітчизняним законодавством не є достатніми, щоб відчутно зупинити використання такого способу тінізації туристичного бізнесу. Окрім того, невикористання безготівкових форм оплати також зумовлено ще браком розуміння, що це насправді розширює, а не звужує, можливості заробітку в сучасних умовах, коли платіжними картками користується більшість відвідувачів, які не завжди мають при собі готівку.

Ключова складність для суб'єктів господарювання туристично-рекреаційної сфери полягає не стільки у самому рівні оподаткування, а скільки у складності ведення обліку та оподаткування. Адже діяльність у туристичній сфері супроводжується специфічним характером операцій з надання туристичних послуг, що передбачають широке використання посередницьких схем. Звідси при здійсненні бухгалтерського обліку та формуванні фінансового результату необхідно враховувати специфіку договірних відносин та особливості системи оподаткування, що використовує той чи інший суб'єкт господарювання туристично-рекреаційної сфери.

Робоча сила у туризмі є неоднорідною. Відповідно, є своя специфіка щодо працевлаштування. Досить часто немає потреби в наборі постійного персоналу, оскільки зазвичай залучаються особи-підрядники, які є змінними. Тому поширеним явищем у сфері туризму є вторинна зайнятість. Водночас така особливість сфери використовується суб'єктами господарювання для уникнення офіційного працевлаштування та подальших складнощів з обліком

та оподаткуванням. Окрім того, у чинному законодавстві відсутні дієві стимули до офіційного працевлаштування, у тому числі у сфері туризму.

Ще одним місцем для тінізації у туристично-рекреаційній сфері є те, що діяльність засобів розміщення не обмежується лише самим розміщенням туристів, оскільки зазвичай пропонується цілий комплекс з додаткових послуг (харчування, екскурсійні тури та інші види розважальних послуг). А це вже фактично є такою формою туризму як туropolерейтинг. З огляду на це, виникає потреба в перегляді наданих ліцензій суб'єктам господарювання на відповідність задекларованих ними видів діяльності тим, що реалізуються на практиці.

Окрім наведеного вище, варто вказати, що значна кількість суб'єктів господарювання туристично-рекреаційної сфери під час пандемії або повністю зупинили свою діяльність, або ж пішли працювати в тінь. І значною причиною цього є те, що вони не отримали швидкого системного реагування та підтримки з боку держави, порівняно з сусідніми країнами та країнами ЄС. Був упущений час і втрачені роботодавці та платники податків. Згодом ситуація покращилася і було прийнято низку нормативно-правових документів. Разом з тим, як відзначають представники туристичного бізнесу, така підтримка є недостатньою, щоб істотно допомогти сфері в цей турбулентний період.

Відповідно до цього, серед множини причин зовнішнього і внутрішнього характеру тінізації туристично-рекреаційної сфери в Україні (складність політичної, соціально-економічної ситуації в країні, високий рівень корупції тощо) можна виділити такі ключові:

- Деформовані морально-етичні цінності населення, низький рівень платіжної дисципліни та громадської культури.
- Складність ведення обліку та оподаткування суб'єктами господарювання.
- У чинному законодавстві відсутні дієві стимули до офіційного працевлаштування.
- Відсутність ефективної системи контролю та покарання з боку держави за неофіційне працевлаштування, несплату податків.
- Уникнення використання безготівкових форм оплати.
- Відсутність системності та низький рівень державної підтримки в умовах пандемії.

Виходячи з причин тінізації туристично-рекреаційної сфери, для посилення фінансово-економічної безпеки регіонів України пропонуємо їх мінімізацію здійснювати за такими ключовими стратегічними напрямками:

1. Підвищення рівня економічної та громадської культури.
2. Удосконалення законодавчої бази, яка регулює туристичну діяльність.
3. Посилення підтримки з боку держави для пом'якшення наслідків пандемії та подальшого прискорення відновлення туристично-рекреаційної сфери.

Список використаної літератури:

1. Валовий регіональний продукт у 2018 році : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2019. 150 с.
2. Валовий регіональний продукт у 2019 році : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2020. 150 с.
3. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у I кварталі 2021 року Мінекономіки. <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinivoiEkonomiki>
4. Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2019 році. Державний комітет статистики України. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/ksg/ksg_u/arch_ksg_u.htm
5. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки / Міністерство економіки України / Наказ від 18 лютого 2009 р. №123. URL : <https://www.me.gov.ua/LegislativeActs/Detail?lang=uk-UA&id=4bb297a0-c900-404f-8c6f-5f76f18b1503>
6. Регіони України за 2019 рік : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2019. Ч. 2. 657 с. (С. 118-120).
7. Тінізація сектору комерційних послуг: національний та регіональний вимір: наукова доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор М.І. Мельник. Львів, 2021. 149 с.
8. International tourism and COVID-19. World Tourism Organization. <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19>

ПРОГНОЗУВАННЯ ІНДЕКСУ СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА НЕТРІВІАЛЬНИЙ НАПРЯМ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Тоцька О. Л., доктор екон. наук., доцент, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Одним із негативних проявів сучасного суспільства є корупція у різних її проявах і на різних рівнях управління. Згідно Закону України «Про запобігання корупції», *корупція* – використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. *Неправомірною вигодою* вважають грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав [1]. Однак рівень корупції в країнах світу значно відрізняється.

Одним із показників, який дозволяє скласти враження про наявність корупції у державі є Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI), який щорічно розраховується організацією Transparency International на основі експертних оцінок і опитувань підприємців. Місія цієї організації – зупинити корупцію та сприяти прозорості, підзвітності й доброчесності на всіх